

הייתי עמוק ושתול כפרח

נדב ליניאל: תקרת האדמה, הוצאת קשב לשירה 2010, 64 עמ'

בסיום השיר 'התרחקות', שיר שהוא חשבון נפש מכמיר לב, כותב נדב ליניאל: "עכשיו, בהלכך בשדרות/ מפנה גבך/ אל צרורות החרציות/ שצדקו כשחרצו/ אוהב לא אוהב אוהב, / מפקעות הצבעונים/ שהיו נורות חשמל/ תלויות מתקרת האדמה./ האם יפצו ארון עליך/ כשיינתק גופך מגוף החיים/ כשתפדה חובותיך לעולם?"

תוך כדי הליכה בשדרות, מביט המשורר לאחור על חייו, וסוקר כמה מציוני הדרך בהם עבר מילדותו ועד בגרותו. הנמען בשיר, בן דמותו של המשורר, הוא ילד הנהפך לנער ולאיש במסע התבגרות בו הוא נאלץ לשלם מחיר בכל שלב ושלב. בגן, כאשר הילדים בונים מגדלים מקוביות, הוא כורה אוזן אל האדמה ועוקב נפעם אחר פעולת העכביש ה"טווח מנוד לובן" בין הפעמוניות המתנדנדות ברוח ואחר מצוקת הנמלה "שנכלאה

באגל זהב, בשרף האשל/ ברוכה ואסורה בין כתלי הזמן". זהו גילוי מוקדם של מציאות שבה האחד פורץ דרך ובונה, בעוד שהאחר נכלא ונאסר. זוהי גם הכנה לתחנה הבאה - בית הספר היסודי - שם ימצא עצמו "מובל מבהל אל פתח הכיתה, / בטור ילדים זרים". בחטיבת הביניים הוא נחשף לאלימות ונכנע - "כמוך היו האורנים/ הסוגרים על חצר בית הספר/ נכנעים, מרפים את אט/ אגרופי אצטרובלים קמוצים מכעס". הווייתו הקיומית של המשורר המתבגר שזורה בתופעות הטבע המיוחדות, המחייבות התבוננות רגישה ומדויקת. אף על פי כן, הבעתו השירית אקספרסיביסיטית ומורכבת - "נחבא, ליקטת דמעות צנובר/ מבקע את סודם המלוח באבן". בתיכון הוא מתקרב אל "התפורותנו בחלל/ אל העת שנפוץ בה נידפים באוויר". בחינות הבגרות מסמנות לא רק את סיומה של תקופה משמעותית בחיים, אלא את סיומו של מהלך נפשי פנימי המדומה לניתוח: "ביבולוגיה, בבחינת הבגרות, / מנתח לפני חולה, הושבת לפני הפרח. / בכל צעד קרבת/ אל זהות הפרח/ רחקת מזהותך". נראה כי ההתבגרות הביולוגית מקרבת את הנער אל הטבע, ומרחיקה אותו מטרעין הזהות שלו. זהו אפוא מבחן הבגרות, שתוצאותיו כלל אינן ברורות, מבחן המסמן אולי עתיד מהוסס של זהות מעורפלת. סיום השיר בהווה, מתאר הליכה

בשדרות, תוך הפניית עורף לעבר ומבט קדימה בתהייה צורבת, איזה טעם ייוותר מהחיים האלו כשיסתיימו. כאן נחשף הדימוי היפהפה של פוטנציאל החיים ל"פקעות הצבעונים שהיו נורות חשמל תלויות מתקרת האדמה". זהו גם האוקסימורון שהעניק לספר כולו את שמו.

מהי תקרת האדמה? האם זהו עולם הפוך (כמשתקף בתצלום הקודר והמסקרן על כריכת הספר)? האם אלו שמי החיים המתרחשים תחת האדמה? דומה כי הכותרת "תקרת האדמה" היא ציור לשוני הולם ביותר לקיום נמוך, לעולם שבו האדמה משמשת תקרה, ורק הטבע יכול לחדור דרכה ולהאיר קמעה את החיים הדועכים לאטם שם למטה. השיר 'חלומותיו של יוסף בבר', הפותח את הספר, ממחיש היטב את ציונו של העולם ש"היה עגול ורחוק למגע", את הלילות החשוכים והימים הריקים, ובמיוחד את מצבו של הדובר המעיד על עצמו: "הייתי עמוק ושתול כפרח/ בחוץ נהמו אחת-עשרה חיות רעות". הבחירה להתכסות בדמותו של יוסף המקראי שהושלך לבור ולאחר מכן עלה לגדולה, עשויה לרמוז על הגורל שהמשורר מיעד לעצמו - מציאות עכשווית עגומה, שתהפוך לעתיד משגשג ופורה.

ישיבתו המטאפורית של המשורר מתחת לאדמה, משמשת לו נקודת תצפית מקורית, ממנה הוא מביט הן על הנעשה בעולם החיצוני, והן על המתחולל בעולמו הפנימי. הזמן מתגלה לא רק כאמצעי ליצירת פרספקטיבה, אלא כישות בפני עצמה המשפיעה על הקיום ומושפעת מן הטבע. בשיר 'דואר' מקונן ליניאל על כך ש"הזמנים שוקעים אל תוך החושך". הקדמה הפכה מושגים כמו זמן טבעי ואור ל"שעונים מתקתקים". אוצרות הטבע מתורגמים לחיובי תשלומים - "היום מצטמצם לכסף:/ אפשר לפדות אור בחשמל/ נחל בברז מגמגם/ אש בסליל תנור מאדים./ חורף מגיע כשפתותי השלג נערמים/ בתוך הטלוויזיה". אלה נדחסים למעטפות חשבון, המועברות אל תיבת הדואר, ולבסוף "אפילו הציפורים:/ תורי העיר נודדים לגגות הבתים/ נוחתים על האנטנות כמו היו/ ענפי עץ". כך משרטט ליניאל עולם מתנוון הנשלט בידי טכנולוגיה מנוכרת המשחיתה את הטבע. בשיר 'נעילה', הוא מביע את תסכולו באמצעות ארמו אירוני לתפילה הנעילה המוכרת בסיום יום הכיפורים. "הגענו אל מפתח לפני פנות יום/ כל היום נוקשים בשקט כגשם/ מיידים כוכבים בחלונך/ משוררים כציפורי שיר/ מגובה עץ שתסב פניך". המשורר מתלונן בפני האל על שזה דוחה את כל הניסיונות להתקרב אליו ולזכות בחסותו. התחינה המתפייטת נהפכת לאיום: "אנחנו צובאים על דלתך/ אנחנו רוויים כסכר לפרוץ את סף הבית", ומסתיימת בקריאה נואשת: "אנחנו צמאים וערוננו נחר מקרוא בשמך". כך מדלג ליניאל במיומנות בין עולמות תחתונים לעולמות עליונים, בין מציאות ארצית העורמת פתותי

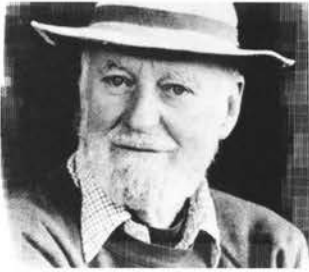
שלג בתוך טלוויזיה ומחליפה עצים באנטנות, ובין נסיקה שמימית הוועקת למשמעות, כוו המטשטשת בין חול לקודש, בין שלטון החומר להנהגה אלוהית נסתרת.

הזמן, כאמור, משמש כאמצעי מטאפזי, המתפקד לא רק כשעון, אלא כקו המשרטט את משמעות הקיום, ככתוב בשיר ללא כותרת, הנפתח במילים: "קו גייניץ' דק וחד מפריד בין ממלכות:/ בין כישלונות הצחוק ובין הזכות לבכות./ עכשיו אני נזכר, בין דום ובין שתיקה/ היה אז קו אחר, נתיב של מועקה". בשיר אחר מדומים ימים של אבל ל"מים כוססים באבן", והמוות הוא כמו "פרח הנסחף מטה". בשיר נוסף, מבקש ליניאל לבחון את נכונות הזמן: "כן, הכל נכון./ בראשית היו המים, באחרית היה האדם./ אך היתה טעות עם הזמן./ לא שבעה ימים. ארבעים שבעות. כולם לילה". אפשר שהמשורר מבטל כאן את הזמן כנחלת האנושות, ומבקש לתרגמו למונחי בריאתו שלו. כך הוא מתקן את טעות הזמן. שבעה ימים היו לארבעים שבעות של יצירת אדם, לזמן אחר בו "עץ הדעת צמח הפוך, שורשיו במוח וענפיו מתפצלים/ וסופם כאב המגע". מכאן הוא פונה אל סדר הזמנים הנכון: "בראשית היה האור, הנשימה, היללה/ אחר כך הקול החיצון שקרא ליללה בשם/ והשם שקרא בשם לכל דבר שראה".

נדב ליניאל מתגלה בספרו הראשון כמשורר מרתק המצליח להפוך את מחסום הדיבור לחומר המרכזי ממנו נוצק אמנם מעשה ההסתגרות, אך ממנו גם נולד ההכרח לצאת כדי להתקיים - "בתום הארוחה נפרדנו איש/ אל חדרו וקבענו דלת/ שלא העזנו להקיש עליה מבפנים/ וכך, להזמין עצמנו אל הסלון/ אל המבצר המשותף של הדיבור./ רטט בנו פחד מן ההמתנה הממושכת לקולו/ של העולם החיצון, שיברך אותנו לבוא אל מעונו/ משוכנעים שלעולם לא יגיע, נעלנו עצמנו בד' אמות". בשיר זה נשבר סמל הבית כמקום בטוח וחם. ההתבוננות בו מבחוץ מבהירה שהוא איננו אלא מעטפת, המקבלת את צורתה החיננית מהפיקוס המטפס ה"עוטף את הבית כמתנת פרידה". גם בשיר 'ילדות', מוצג הבית כמקום מתעתע - "בקץ היה הבית/ כתלוי חומים, השביל בפתחו מטופח/ תיבת הדואר בחזיתו משוחה לק לבן", אך כנגד התיאור הנקי והאסתטי הזה, מתגלה הבית כמקום מנוכר ואף קטלני - "בסלון הזה פסע אבי בלי שהבחין/ בחלון הזכוכית הנקי./ דם שטף את השטיח, מקיר לקיר". אפשר שמדובר כאן בזיכרון ילדות כואב של תאונה, אלא שאופן ביטוי רומז לביתיות אמביוולנטית המשלבת יופי וזוועה, כמו למשל בתיאור הגינה - "שם גדש הדבש בטבור הכליל הרך/ שם ניתרו הקרפדות בקשת ירוקה./ בסמוך נשקו זה לזה הצמחים שידעתי על טיבם מעט/ ומאוחר מדי/ שיח פטל הבר (טוב למאכל)/ הקיסוס הרעיל (נחמד למראה)/ ידני מגואלות אודם/ לשוני שרוטה, / ילדי החצויים קוראים בקול קטוע ופניהם שחויים/ בורע הנוטף מבין

לורנס פרלינגטי

מתוך: קוני איילנד של המוח

בְּנוֹפִים הַגְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר שֶׁל גִּיָּה אֲנוּ מְדַמִּים לְרֵאוֹת
אֶת אֲנָשֵׁי הָעוֹלָם

בְּדִיוֹק בְּרָגַע בּוֹ

הֵם זֹכִים לְרֵאשׁוֹנָה בְּתֹאֵר שֶׁל

"אֲנוֹשׁוֹת מִתִּיֶּסֶרֶת"

הֵם מִתְעוֹתִים עַל גְּבִי גְלִיּוֹן הַנֶּיֶר

בְּטֶרוֹף זַעַם

שֶׁל פֶּגְעֵי-גּוֹרֵל

נַעֲרָמִים זֶה עַל זֶה

גּוֹנְחִים עִם תִּינוּקוֹת וְכִידוּנִים

תַּחַת שְׁמֵי מַלְטָה

בְּתוֹךְ נוֹף מִפְּשֵׁט שֶׁל עֲצִים שְׂדוּפִים

פְּסִילִים מְעַקְמִים כְּפָנֵי עֲטֻלָּפִים וּמְקוֹרִים

קוֹלְרֵי תֵּלִיהַ חֲלָקְלָקִים

נְבֻלוֹת וְתִרְנַגּוּלִים טוֹרְפֵי בָּשָׂר

וְכָל הַמְּפֻלְצוֹת הַצּוֹחוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת

שֶׁל "דִּמְיוֹן הַחֶרְבֵּן"

הֵם כֹּה אֲמִתִּים לְעִזּוֹז

כְּאֵלוֹ הֵם קְיָמִים עֲדִין

וְהֵם קְיָמִים

רַק הַנוֹף הַשְּׁתֵּנָה

עֲדִין הֵם סְדוּרִים לְאַרְךָ הַדְּרָכִים

מְעֵנִים בְּיַדֵּי לְגִיּוֹנֵרִים

טַחְנוֹת רוּחַ מְזִיפּוֹת וְתִרְנַגּוּלִים שֶׁנִּטְרָפָה דַּעְתָּם

אֵלוֹ אוֹתָם אֲנָשִׁים, אֲכָל הַרְחַק מִן הַבַּיִת,

עַל כְּבִישִׁים בֵּין-עִירוֹנִים

מְהִירִים שְׂרַחֲפָם חֲמָשִׁים מְסֻלּוּלִים

עַל יִבְשֵׁת שֶׁל בְּטוֹן

שֶׁחֲלָלָה מְלֵא לִוְחוֹת מוֹדְעוֹת אֲדִיכִים

הַמְּאִירִים אֲשֵׁלִיּוֹת מְטַמְטְמוֹת שֶׁל אֲשֵׁר

הַתְּמוֹנָה מְצִיגָה פְּחוֹת מְכַשִּׁירֵי עֲנֻיִים

אֶךְ יוֹתֵר וְיוֹתֵר אֲזוּרְחִים שֶׁהִטֵּל בָּהֶם מוֹם

בְּמִכּוֹנִיּוֹת צְבוּעוֹת

וְלֶהֱן לִוְחוֹת-רְשׁוֹנוֹת מוֹזְרִים

וּמְנוּעִים

הַזּוֹלָלִים אֶת אַמְרִיקָה

לורנס פרלינגטי, יליד 1919, הוא בן למשפחת מהגרים איטלקית ענייה. למד באוניברסיטת קולומביה ובטורבון. אף שלא חלק איתם את חיי הנדודים שלהם, הוא נמנה עם הדמויות המרכזיות בדור הביט, היה מאדריכלי הרנסנס התרבותי בחוף המערבי, וכונה בשנות החמישים "הדיקן של רנסנס השירה בסן פרנסיסקו". פרלינגטי הקים את הוצאת הספרים CITY LIGHTS BOOKS, שבה פרסם את ספריהם של חבריו לדור הביט: אלן גינזברג [הוא היה המו"ל שלו למעלה משלושים שנה], גרגורי קורסו, ג'ק קרואק, ויליאם בארוז, דיאנה די פרימה, מייקל מקלור, בוב קאופמן וג'י סניידר. שירתו של פרלינגטי בנויה על היגדים ישירים ואלמנטים סאטיריים. הוא ערך ניסויים רבים בכתיבת שירה מדוברת, שהוקראה לעתים בליווי מוזיקת ג'ז. בין ספריו: קוני איילנד של המוח [תורגם לתשע שפות ונמכר במיליון עותקים], תמונות מעולם שאיננו, בעקבות צוויחות הציפורים, וימשמעות הדברים.

יְדֵי כְמוֹ יִלְלָהּ.

יכולתו של ליניאל לחבר את חומרי הבית החסר והרעב עם מלאות הטבע ושלמותו האסתטית ובמקביל גם להפרידם, באה לידי ביטוי בכמה מן המקסימים שבשירי הקובץ. למשל בשיר 'הלוך ושוב': "קִנְיָי הַשֶּׁסֶק נְמַלְאִים עֵסִים / וְלִשְׁנוֹת הָאִירוֹסִים מְסֻגְלוֹת. כֵּךְ לַעֲמוֹד יִחַף בְּאוֹר הַמְקַרֵּר הַצְּהוּב הַמְלַבְנִי, / לְמוֹל רַעֲבֵךְ הַלִּילִי וְרִיקוֹת הַמְדַפִּים: / צִנְצֻנַת חֲרָדֵל מְצוֹלֶקֶת חִיטוּטִי סְכִין / עֲנֵבִי שׁוֹרֵק מְצוּמְקִים דְּלִי אֲשִׁכּוֹלוֹת, / בְּקִבּוֹק חֶלֶב מְצוּפָה וְיִלּוֹנוֹת קְרוֹם סְדוּקִים". כך, בין ערות לשינה, אל מול המקרר הריק, נרקמים יחסיו של המשורר עם העולם. יחסים אלה מגיעים לשיאם הפואטי בשיר 'מוצאי שבת', כאשר החוץ שלו והפנים של נפשו משתלבים בין הקונקרטיים של "אור קלוש משתבר בחלונות / אוטובוס נוסע. / השמש במסלולה אל הנדיר / צולפת קרניים על פני הירקון / וכל עיני הנוסעים סומאות, עייפות מיום. בין תחנות ידיעה חדשות קורעת את האוויר", ובין סמליות מיתולוגית הנשענת על אותה ידיעה חדשותית על ברבור שמת משפעת העופות, ומנוסחת כמחשבה פילוסופית קיומית: "האם זכר את הגוף האנושי העדין / את שלג העור שעלה מתוכו חום גדול, / האם זכר את לְדָה, / מוֹטֵת יֵדֵה הַמִּתּוֹחָה כְּקוֹ אוֹפֵק בְּקֶצֶה מְבֵט, / אֵת זֹוג כְּנַפְיוֹ הַחוֹנוֹקוֹת אֵת פְּנֵיהֶ בֵּין כְּתֵלֵי נּוֹצוֹת. / הָאֵם עָלוּ וְהִצִּיצוּ מִתּוֹךְ גּוֹפָה פְּנֵי הַלְנָה / הָאֵם רָאָה אֵת הַמְּלֶאךְ הַמְּמַרְיָא מִתּוֹכָה / הָאֵם רָאָה אֵת הַמְּלַחְמָה הַדּוֹלֶפֶת מִבֵּין אֲבִיחָ / כְּשִׁצּוֹאָרוֹ כְּרוֹךְ בְּצוּוֹאָרָה?"

אחד הצירים המרכזיים של הספר תקרת האדמה ניסוב על עניין התבגרות המשורר. כמה מהבולטים שבשירי הקובץ, משרטטים בעדינות חוויות צלולות של התאהבות, שהן חלק מן המעבר מילדות, דרך נעורים ועד לבגרות. ושוב השילוב בין תופעות הטבע שבחוץ לסערות הנפש שבפנים, יוצר ביטוי שירי נפלא, כמו בשיר 'זוהר': "מתעורר מקולו של הרעם. / אתה ישן לצדי / דוק נשימתך / פורש סדין מעלינו", או בשיר 'אז': "כשראשי נח על חוץ / עלתה שממית שקופת גוף בחלון / ויכולתי לראות את לְבָה / פועם בעד עורה". הקושי לפשר בין האהבה הנסתרת לבין הדרישה החברתית הנחרצת, בא לידי ביטוי רגיש ומפויס במחזור שירי 'יומן טירונות': "באוהל, מכוונים לגופי / שאלות. דורשים שאשקר עליך. / גם הלילה שמך משנה את / מינו. אני מגלח את זיפיך / הופך גוף שני לראשון". לצד האהבה הסודית הזו, נדרש ליניאל גם לכאב הפרידה, והוא עושה זאת בעדינות מצמיתה, למשל בשיר 'צוהר 2', שיר קצרצר שכולו דקירה בלב: "כשהלכת / הנחת פצירה בין / סורגי צלעותי". על רקע נכזבות האהבה, אפילו הבוקר מאבד את כוחו הסמלי, והופך לחיזיון כואב של מציאות טופחת על הפנים: "גם הבוקר / השמש בין הרכסים / היא אבן אש בכף הקלע". תקרת האדמה הוא ספר ביכורים מצוין ובשל, של משורר מיומן המוביל את קוראיו אל תוך עולם דימויים עשיר, בו מונחים במדויק, אך גם באופן פורע-סדר, חומרים היוצאים מן הטבע ושוצפים את הנפש. זוהי שירה צנועה, הנוקשת בסבלנות על דלתות הלב, ואלו, נענות לה ומזדרזות להיפתח.

יובל פז

מאנגלית: עודד פלד